

COJOCĂRITUL - MEȘTEȘUG ȘI ARTĂ

STELIANA BĂLTUȚĂ

Blana a constituit prima îmbrăcăminte a oamenilor preistorici, printre cele dintâi materii prime prelucrate de om.

Ca meșteșug destinat confecționării pieselor de îmbrăcăminte, cojocăritul poate fi situat anterior țesutului.

Pentru perioada paleolitică, pielea a avut multiple funcționalități – *“folosită ca așternut pe pământul rece, perdea la gura peșterilor, pentru confecționarea obiectelor vestimentare, ca acoperișuri pentru locuințe”*.¹

Săpăturile și cercetarea arheologică au scos la lumină diverse unelte, unele din ele, dovedindu-se a fi unelte pentru prelucrarea blănurilor și pieilor.

Paleoliticul mijlociu este o etapă decisivă în prelucrarea pieilor. La Ripiceni, punctul Izvor, județul Botoșani, pe malul Prutului, vânătorii musterieni au amenajat complexe de locuire, cu vetre de foc, resturi de faună fosilă.

*“Complexele de la Ripiceni asemănătoare ca structură cu Olduvai (Africa), deși mai recente cu 26.830 – 2000 ani î. Hr. Reprezentau adăposturi temporare deschise, ai căror pereți puteau atinge 2 m înălțime, fiind formați din oase de mari dimensiuni fixate cu ajutorul unor bolovani de calcar”*². Întregul complex de locuire era placat cu piei de animale. Pentru paleoliticul superior, culturi ale epocii, conțin un inventar litic cu variate tipuri de unelte adaptate prelucrării pieilor. De asemenea pentru epoca neolitică, epoca bronzului, perioada geto – dacică se cunosc unelte pentru prelucrarea blănurilor. Istoricul grec, Herodot, în sec. V î. Hr. narând expediția lui Darius peste Dunăre spunea că <<Tracii (geții) luptau având pe cap căciuli din piele de vulpe, pe trupuri tunici și deasupra mantale lungi, împiestrițate>>, despre care se poate crede că ar fi fost cojoace mari împodobite cu aplicații de piele. Există și o iconografie relativ bogată înfățișând daci cu cojoace pe monumentul de la Adamclisi, după cum pe un monument funerar din timpul lui

¹ Dr. ing. Deselnicu, prof. dr. Ștefan Olteanu, prof. Victor Teodorescu, *Istoria prelucrării pieilor pe teritoriul României*, Editura tehnică, București, 1984.

² Idem.

Hadrian (începutul sec. 2 d. Hr.) dedicat unei notabilități a Capidavei, este reprezentat un păstor cu plete învelit într-o sarică lungă până la pământ... ”³

La Botoșani, breslele de jocari și blănari, existente încă din 1768, aveau statut propriu, bucurându-se de ocrotirea și sprijinul legilor.

Istoricul Nicolae Iorga, în calitate de Membru al Academiei Române, în Ședința din 9 septembrie 1911, se referă la Statutul Breslei blănarilor.

”În arhiva bisericii Sfântului Ilie din Botoșani se păstrează încă un registru lungăreț, legat în piele, care cuprinde statutele și, am zice, Analele Breslei blănarilor și jocarilor, care a trăit în acest mare oraș al Moldovei—de—Sus din cele mai depărtate vremuri”⁴

Privilegiul de întemeiere al Breslei blănarilor la 1768 a fost dat de Mitropolitul Gavriil Calimah în timpul domniei nepotului său Grigorie Calimah.

”Gavriilū, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscopū și Mitropolitū a toată Moldaviai.

În zilele prea – înălțatului și de Hs. Iubitoriului Dommului nostru Io Grigorie Ioanū Calimahū Voevodū aū venitū înaintea noastră blănarii dinū târgulū Botoșanilorū și aū cerșutū ca să osăbească și ei breasla lorū cu catastihū, după obiceiulū altorū breasle de printr’ alte târguri și orașe. Dreptu aceia și noi, văzândū dumnezeiasca rāvna lor și cumū că cearerea lorū iaste cu cale și spre paza unirii obștii cu bună rânduială le-amū așăzatū osebitā breaslā întărindū alīta săvârșirea praznicului c-au alesū înșisū a-lūprăzmui, a Sfântului slăvitului și rāvnitoriului Prorocū Ilie Thezvitēamulū, la luna lui Iulie în 20 de zile, cītū și alte așăzări și obiceiuri, care cu toții le-aū priimitū, după cumū să vorū însemna în catastihulū acesta.”⁵

Urmează 8 condiții pe care membrii breslei sunt obligați să le îndeplinească, după care, la 1768, Mai 13, semnează Gavriilū Mitropolitū Moldavii, punând (Pecete neagră cu Sf. Gheorghe: <<Stū Gheor>> și <<Pecetea Mitropoliei Moldovei, Gavriil Mitropolit, 1760>>).

Pe la 1851 meșterii români întâmpină concurența unor meșteri aparținând altor etnii. În această situație se adresează Isprăvniciiei cu plângerea.

Onoratei isprāv. A Ținut Botoșanii

”Iscăliții breslași blănari din acest oraș aū statornicite așezământuri, atāt prin hrisoave de la foștii de mai nainte luminați Domni, cīt și de la preosfinșiții Mitropoliți, hotărătoare ca nici de cum să se amestece în ea nații streine... Pentru că, prin felurite uneltiri, specularisînd aciastă mesărie, ne strică alișverișul, și prin

³ Georgeta Stoica, Paul Petrescu, Maria Bocșe, *Dicționar de artă populară românească*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, p. 148.

⁴ Nicolae Iorga, *Breasla blănarilor din Botoșani, Catastihul și Actele ei*, ședința de la 9 septembrie 1911, p. 1.

⁵ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 5.

*urmărire să aducă jignire și chiar dumnezeescului locaș cu hramul Sf. Prooroc Ilie, la care aciașă briașlă este închinată și care numai prin ajutorul său întâmpină cele trebuințoase, neavând niciun venit”.*⁶

Statisticile existente din secolul al XIX-lea păstrează o evidență a meșterilor din zonă.

“În 1885 la Dorohoi lucrau 4 cojocari, la Sulița 25, la Ștefănești 17”.

Din *“Dare de seamă asupra stării economice a județelor Botoșani, Dorohoi și Suceava”*, reiese că în 1906, numărul cojocarilor din Dorohoi se ridică la 34.

Tot informații de arhivă menționează și alte centre de cojocărit: pe la 1891 (Rădăuți Prut și Văculești), pe la 1904 (Zlătunoaia, Cristești și Tudora), pe la 1920 (Mihălășeni, Frumușica și Ștefănești).

După 1950, treptat, numărul meșterilor cojocari a început să scadă, rămânând doar în câteva sate.

Tehnici de prelucrare a pieilor

În procesul prelucrării pieilor și blănurilor de animale se practică o serie de operații pentru curățarea de blană sau pentru obținerea impermeabilității și a unei flexibilități. O primă operație este tăbăcitul (“tăbăcăritul”) sau „dubitul”. În acest scop, se folosesc diferite rețete. Pentru tăbăcitul “la ud” pieile se introduc în vase mari de lemn într-un amestec de apă de var, tărațe de grâu, zer, unde se lasă două săptămâni.

Din punct de vedere tehnologic, tăbăcirea sau în cazul blănurilor, argăsirea erau primele etape ale drumului pe care pielea îl parcurgea din starea crudă până ce era transformată în produs finit.

Altă metodă cunoscută, este tăbăcitul „la uscat”, prin care, pielea este bine întinsă pe o suprafață plană și apoi presărată cu multă sare și cenușă care absoarbe umezeala. Așa este lăsată până la 14 zile. Pentru îndepărtarea părului se pregătește o soluție de tananți vegetali. Se macină coajă de copac (arin, stejar, brad). Făina obținută se fierbe până la 6 ore. În zeama răcorită se lasă pieile pentru murat câteva zile, pentru a se desprinde părul.

Într-o soluție pregătită din 100 gr. piatră acră, 100 gr sare și 2 păhărele de acid fosforic pentru fiecare piele și după o durată de circa două săptămâni, puteau fi ușor desprinse prin răzuire, resturile de carne.

După ce erau scoase din soluțiile de tăbăcit, pieile erau lent zvântate la umbră și apoi întinse cu un „cârlig”, erau prinse în „stative” și rase cu „gripca”.

«Urmează cârnuirea (pielea fixată într-un “război de tras piei”, este curățată de orice rest de carne), apoi “ghipsuirea” adică presărarea cu ipsos, ca să rămână albă, după care se mai curăță o dată în „războiul de tras piei” și este croită”.

⁶ Idem.

⁷ Mihai Cojocar, *Dezvoltarea meseriilor în orașul Dorohoi între 1878 – 1900*, în volumul „Din trecutul Județului Botoșani”.

Croitul

Blănarii – cojocarii constituiau o categorie numeroasă de meșteșugari și, ca și în cazul altor categorii, nu exista o delimitare totală a sferei lor de activitate, cojocarii confecționând și articole de blănărie propriu – zisă, iar blănarii cojoace. La sate, unde prelucrarea blănurilor era un lucru foarte rar, acestea procurându-se de pe piața orașelor, cojocarii erau singurii meșteri care confecționau cojoace.

„Așa se explică de ce blănarii- cojocarii alcătuiau o singură breaslă, iar în documente ei apar desemnați cu aceiași termeni: „pelliones”, „pellifices”, „pelliparii” (în limba latină) sau „kirschiner” (în actele de limbă germană)⁹.

Cercetarea etnografică a pus în evidență tipurile de cojoace pu tate în zona Botoșani, care se individualizează în funcție de croială și lungime.

Cea mai simplă croială este pentru „pieptare” (bundițe). Lungimea totală începe de la 60 cm și ajunge la 80 cm, calculându-se după mărimea pielicelei. La spate, jos la poală, bundița are 52 cm lățime. Partea din față, la talie, are 33 cm iar la poală are 35 cm.

În cazul “truparelor” lungimea este croită între 70-85 cm. În rest, croiul “truparului” este asemănător cu al bundiței, cu deosebirea că la trupar este croită și mâneca, iar cusutul se face cu ață groasă din piele. Tehnica de cusut pentru friza cu negru este în cruciulițe („musculițe”) cu ac special, în trei muchii.

Mâneca se croiește totdeauna dintr-o singură piele. Încheiatul mânecii la trupar se face “cu inimă” pe partea dinăuntru.

Cojoacele mari (“tulumbe”) se croiesc lungi de până la 1,45 m, lățimea spatelui în zona umerilor 72 cm, la poală 93 cm. Partea din față se croiește la fel ca spatele, dar cu deschidere de la gât spre poală. Pentru cojocul lung sunt croite până la 9 piei. Aceste cojoace sunt numai ciobănești și pentru căraușie. “Bonzile” și “truparele” au croi asemănător atât pentru zilele de lucru cât și pentru sărbătoare, diferențiindu-le decorul.

Decorul

“Odată croiala făcută, „se scrie floarea” cu o peniță obișnuită, muiată în cerneală, se trag contururile fiecărei „flori” (cu marginile mosorului de ață, de asemenea muiat în cerneală, se imprimă forma rotundă a unor motive, iar cu ajutorul degetarului conturul motivului decorativ numit „ochi”¹⁰.

Elementele decorative și cromatica alcătuiesc o simfonie, pe care meșterul cojocar o stăpânește creator.

Câmpul alb este pregătit pentru decorul care urmează a fi brodat (soarele, floarea, frunza, vrejul, pomul vieții).

⁸ Ion Vlăduțiu, “Creatori populari din România”, Editura Sport – Turism, București, 1981, p. 170.

⁹ Dr. ing. M. Deselnicu, Dr. Șt. Olteanu, prof. Victor Teodorescu, *op. cit.*, p. 100.

¹⁰ Ion Vlăduțiu, *Creatori populari...*, p. 170.

Ca și la țesăturile de interior, natura a servit ca sursă de inspirație pentru elementele decorative folosite la împodobirea bundițelor de sărbătoare. Tehnica de decorare este broderia cu lână, lănică sau aplicații din fâșii de piele („pojiță”).

La bundițele mai vechi, paleta cromatică este restrânsă, broderia mai aerisită lăsând mari spații albe neacoperite atât pe părțile din față, cât și la partea din spate.

Bundițele mai noi, au broderia aproape compactă, spațiile libere fiind aproape insesizabile, dispărând sub bogăția broderiei policrome.

La poale, părțile din față, gât și mâneci, meșterii cojocari au folosit blăniță de miel neagră sau brumarie, dar și „prim” negru. Bucățile de “prim”, sunt fâșii mai înguste sau mai late, țesute din fire de lână, cu bucle ridicate cu andreaua și care imită blana de miel.

De la compoziția aerată la bogăția broderiei policrome, gama motivelor decorative este diversă, desfășurându-se în registre bine delimitate. Meșteșugul înfloririi cojoacelor s-a păstrat de la o generație la alta.

Motivele care apar în compoziție sunt cele geometrice (zig - zagul, crucea, cercul, rozeta cu raze reprezentând soarele ca element astral, triunghiul, ca și cele florale stilizate sau realiste – trandafirul). Elementele vegetale înălțuite formând vrejuri cu frunze sunt dispuse în frize la poale, sau sub forma unui buchet sau pom al vieții pe mijlocul spatelui.

Din punct de vedere cromatic, bundițele cu datare prin anii '50, păstrează nuanțe de roșu, mov, galben și negru.

Broderia executată de meșterii cojocari era aplicată atât pe „pojiță” (pielea curățată de lână – pentru vară) cât și pe fața îmblăniță (pentru iarnă), pe desenul ordonat în registre decorative.

Delimitând aria de cercetare a registrului decorativ la piesele aparținând satelor Oneaga, Cristești, Coșula din sudul zonei Botoșani, precizăm că motivele sunt brodate realist, exemplificând în acest sens o bundiță de Coșula, dar și cu o vădită tendință de stilizare ca la bundițele de Flămânzi.

Pe cele două părți din față de la piept, apare câte o friză de-a lungul căreia se desfășoară prin repetiție câte un element decorativ.

În jurul umerilor, continuând sub braț, elementul de decor este mai simplu și dispunerea este circulară.

La spate, spațiul de broderie fiind mai mare, meșterul cojocar, ordonează mai aerat motivele. Sub floarea principală apar două, uneori trei frize decorate, care marchează poala. Armonia cromatică crează impresia unui mozaic policrom.

Trecând de la meșteșugul prelucrării – croitului pieilor și blănurilor de oaie spre arta broderiei cu diferite motive decorative și cromatice, cojocăritul tradițional în zona Botoșani, a dispărut treptat.

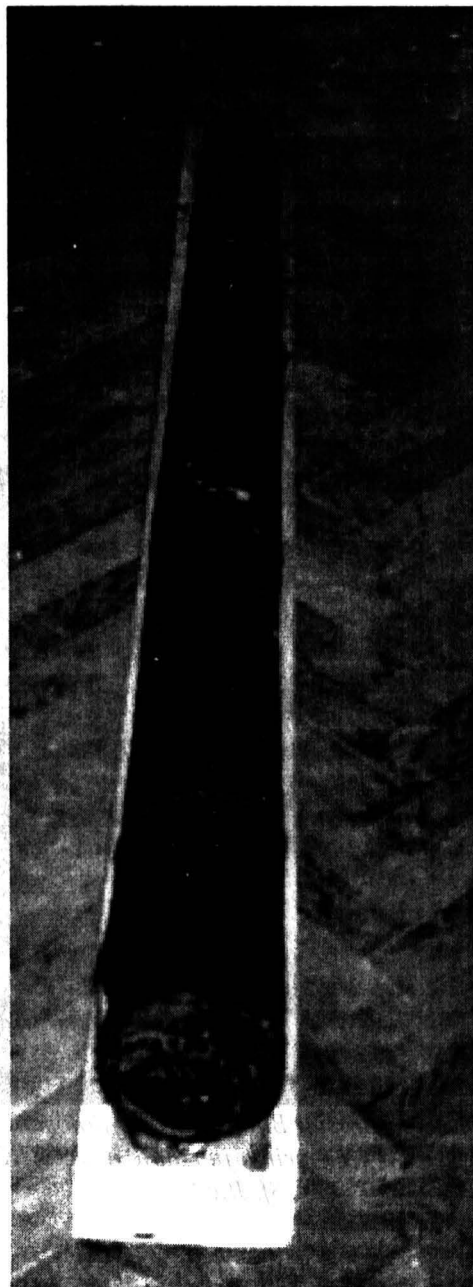
Cojocăritul practicat astăzi, s-a restrâns din punct de vedere al prelucrării pieilor, la tăbăcitul chimic în cea mai mare parte la vopsitul cu nuanțe de maro, de bejuri, croindu-se bundițe, trupare și cojoace până la genunchi, fără decor.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Șt. Olteanu, C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul Mediu*, 1967, p. 57.
2. Paul Petrescu, *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, 1968.
3. Elena Florescu, *Portul popular din zona Neamț, Piatra Neamț*, 1979, p. 68-75.
4. Maria Cioară, *Zona etnografică Rădăuși*, Editura Sport – Turism, București, 1979, p. 59.
5. Ion Vlăduțiu, *Creatori populari din România*, Editura Sport – Turism, București, 1981, p. 170.
6. Georgeta Stoica, P. Ilie, *Portul popular din județul Olt*, București, 1981.
7. Ioan Augustin Goia, *Zona etnografică Meseș*, Editura Sport – Turism, București, 1982, p. 74-77.
8. Angela Paveliuc Olariu, *Zona etnografică Botoșani*, Editura Sport – Turism, 1983, p. 66-68.
9. Elena Secoșan, Paul Petrescu, *Portul popular de sărbătoare din România*, Editura Meridiane, 1984, p. 87-99.
10. *Istoria prelucrării pieilor pe teritoriul României*, Dr. ing. M. Deselnicu, prof. Dr. Șt. Olteanu, prof. Victor Teodorescu, Editura tehnică, București, 1984.
11. Vasile Cărbășiș, *Date privind meșteșugurile și manufacturile din județul Gorj, secolele XVII – XX*, Revista Muzeelor 6-7/1990, p. 47.
12. Georgeta Stoica, Paul Petrescu, *Dicționar de artă populară*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 163-165-170.

*Biserica Breslei Blănarilor din Botoșani
(sf. sec. XVIII – prima jumătate a sec. XIX)
„Sf. Ilie”*

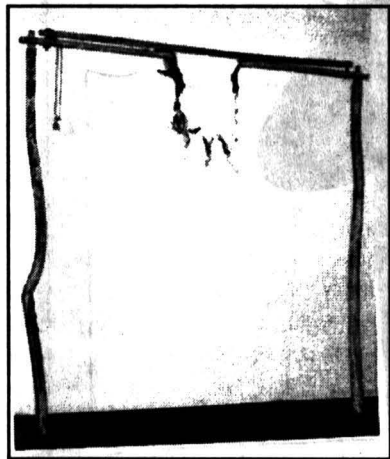

Lumânarea Breslei blănarilor Botoșani (în colecția Muzeului Județean Botoșani)

UNELTE PENTRU PRELUCRARE PIEI ȘI BLĂNURI

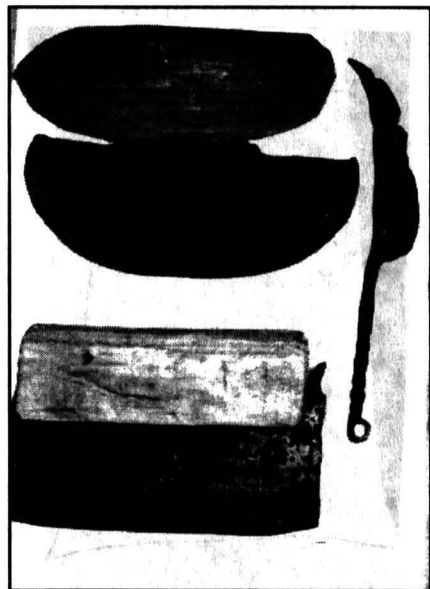
Cârlig pentru întins piei și blănuri

Stative pentru ras piei și blănuri

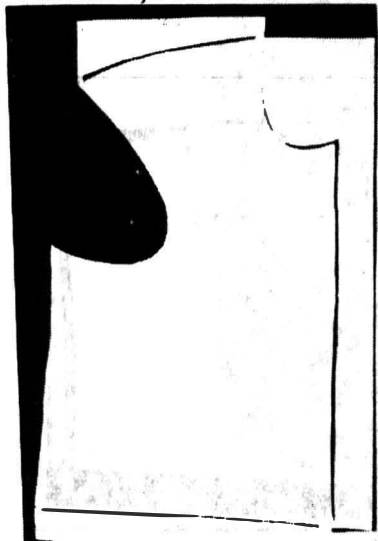

Blană în stative

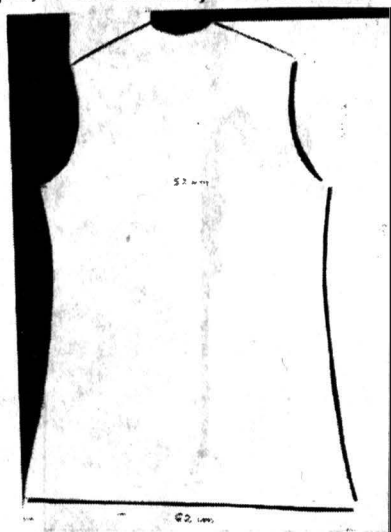

Cuiți și tipuri de gripcă pentru ras piei

TIPARE ȘI DECOR PENTRU BUNDIȚE, TRUPARE ȘI COJOACE

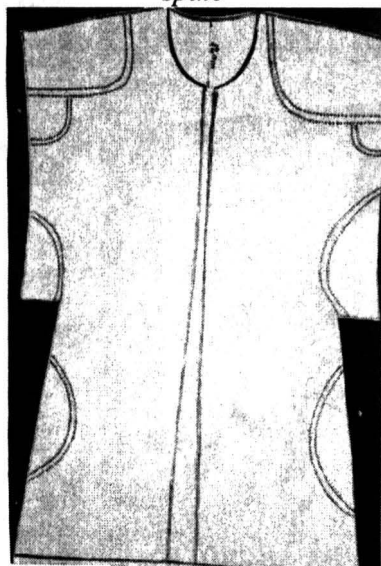
Croi pentru bundiță – partea din față

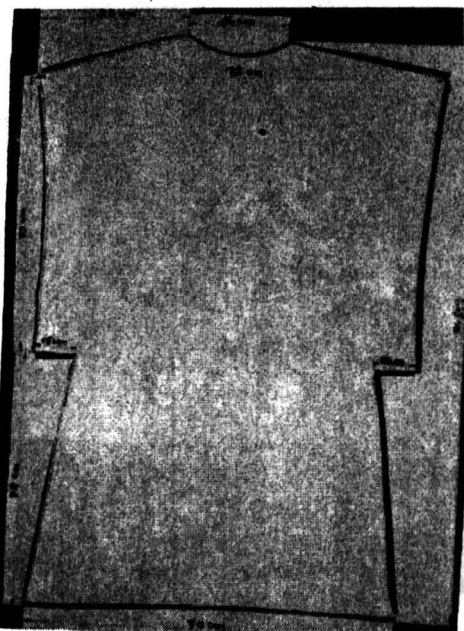
Croi pentru buniță și trupar – partea din spate

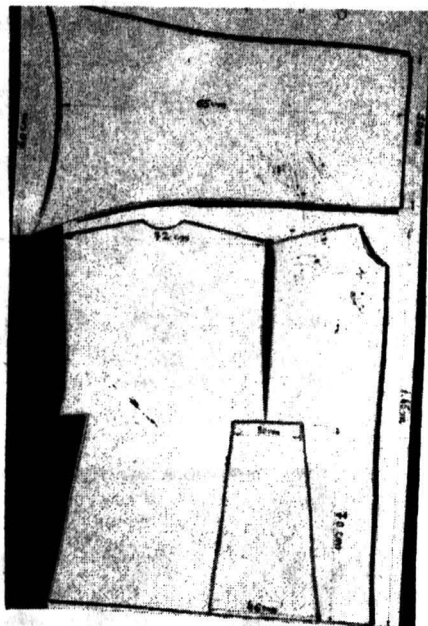
Croi de mânecă pentru trupar

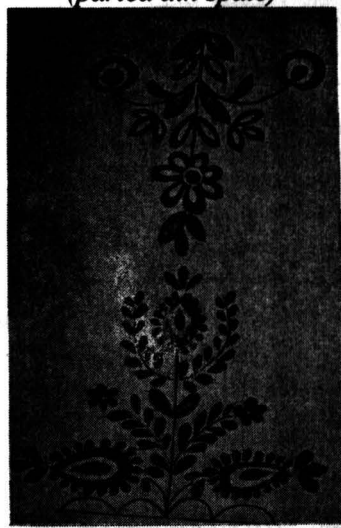
*Croi pentru cojoace mari- „tulumbe”
(partea din față)*

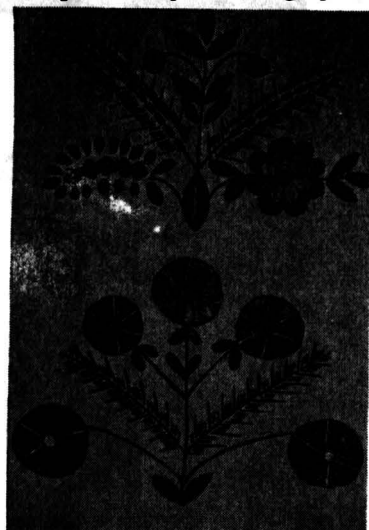
*Croi pentru cojoace lungi
(partea din spate)*

*Croi de mânecă (sus)
Clin pentru cojoace lungi (jos)*

*Decor pentru spatele bundiței
Sus – floarea mică
Jos – floarea mare*

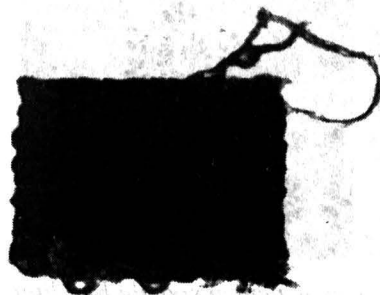
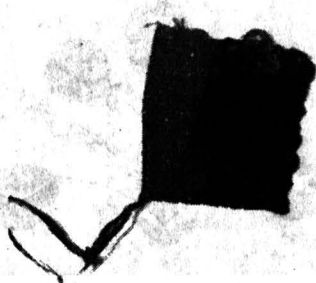
*Flori mari pentru spatele bundiței
Brodate în partea de jos, la poală,
deasupra frizei)*

Friză decorativă pentru poala bundiței

Decor pe "pojiță" (pielea curățate de blană)

"Prim" pentru bundițe (șesătură care imită blănița de miel)

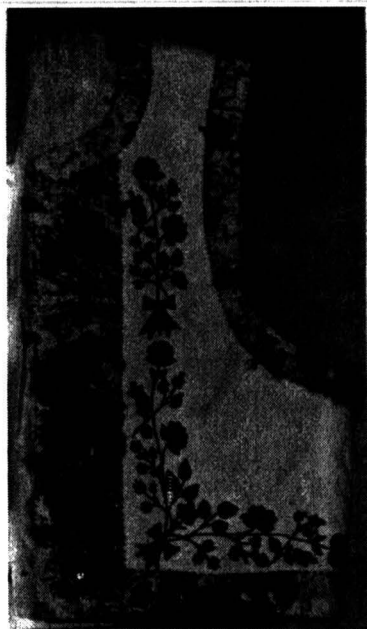
BUNDIȚE ȘI TRUPAR

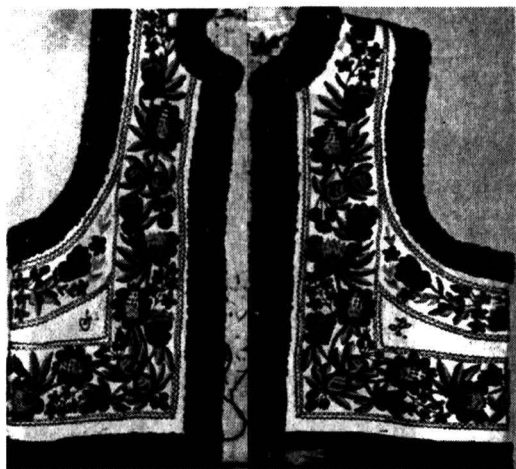
1 – 2 Herța – Dorohoi (sec. XIX)

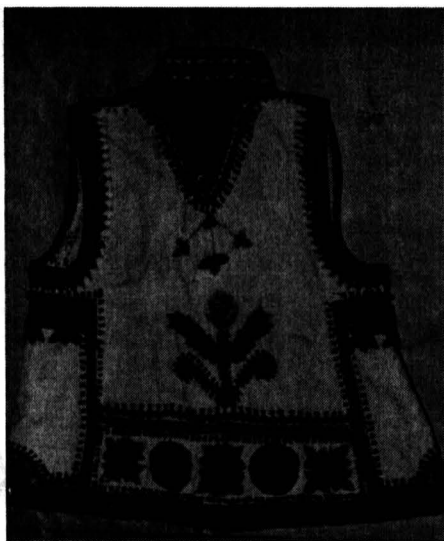
3 – 4 Com. Ibănești (început de sec. XX)

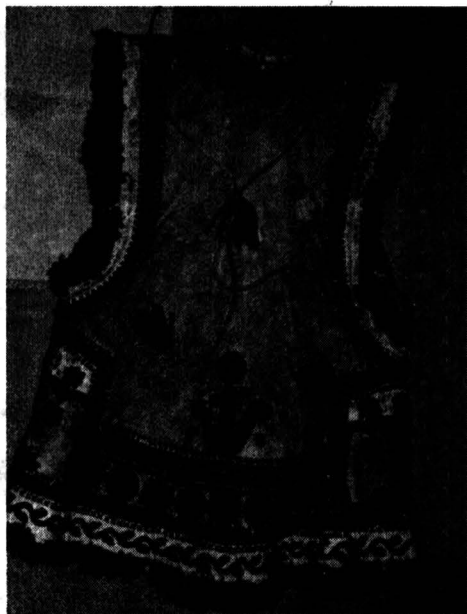
Proveniență Dorohoi – sec. XIX (broderie pe “pojiță”, bordată cu blăniță

Proveniență Hănești (brodată pe blană, bordată cu “prim”)

Proveniență Sulița – sec. XIX (brodată pe pânză, bordată cu catifea neagră)

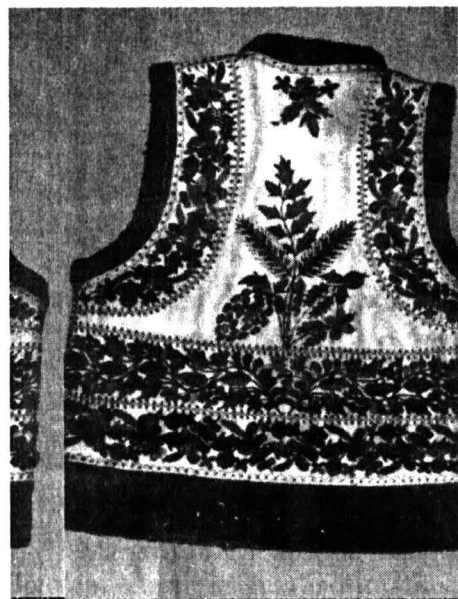
Proveniență Flămânzi – sec. XIX (brodată pe blană, bordată cu blană)

*Proveniență sat Coșula, com. Copălău – sfârșitul sec. XIX
(brodată pe blană, bordată cu "prim")*

TRUPAR – sat Coșula, com. Copălău – început de secol XX)
(brodat cu musculițe și flori la buzunare)
meșter Moruzi Elena

*Proveniență sat Icușeni, com. Vorona – început de secol XX
(brodată pe "pojiță", bordată cu „prim”)*